

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ІНДИВІДА: ЗА ЧИ ПРОТИ?

Звернення до даної теми зумовлено тим, що дискусія про міжнародну правосуб'єктність індивіда аж ніяк не завершена, більше того, на даний момент вона набуває якісно нового значення у зв'язку з реформуванням та бурхливим розвитком окремих інститутів міжнародного права.

Першими кроками, які детермінували початок широкого діалогу про можливість визнання за індивідом міжнародної правосуб'єктності, були численні історико-політичні обставини, що мали місце в середині ХХ ст. (Нюрнберзький процес; створення Академії міжнародного права в Гаазі під егідою Ліги Націй, створення ООН; лобіювання покращення правового статусу людини в міжнародно-правовому регулюванні; розробка окремими вченими теорій, які протистояли вже добре відомим на той час переконанням в доцільності визнання лише держави, як самостійного суб'єкта міжнародного права з «розумною» та суверенною волею тощо).

При характеристиці правового становища особи наукою міжнародного права використовуються різні терміни: «окрема особа», «персона», «особистість», «індивід», «індивідуальність», «громадянин», «людина», «фізична особа» та ін. Найбільш усталеним і часто вживаним терміном є «індивід».

Перш за все, як правильно зазначає М. Ю. Черкес, слід відрізнити захист людської особистості, її гідність і правосуб'єктність від надавання їй правовому статусу нової якості – якості суб'єкта міжнародного права. Інша річ, що сучасне міжнародне право виробляє все більше приписів, спрямованих на регулювання правового статусу громадянина в державі, що аж ніяк не надає людині статусу суб'єкта в публічному міжнародному праві.

На користь визнання індивіда суб'єктом міжнародного права виступають наступні положення:

- якісний стрибок у зовнішній політиці у бік надання суттєвого значення гуманітарному фактору в міжнародних відносинах (активно відстоює таку позицію Ю. М. Колосов);

- спеціальна (фрагментарна) міжнародна правосуб'єктність, яка набувається індивідами, у випадках використання ними міжнародно-правових механізмів захисту своїх прав і законних інтересів, що були порушені в країні їхнього громадянства (прихильником цього твердження є Баймуратов М. А.);

- безпосередня кримінальна відповідальність індивіда по міжнародному праву за особливо тяжкі міжнародні злочини – злочини проти миру і безпеки людства (обґрунтовується в наукових поглядах Лукашука І.І.);

- ряд рішень Європейського суду з прав людини та Міжнародного Суду ООН, згідно з якими міжнародний договір безпосередньо породжує права для громадян, не дивлячись на те, що по формі і формулюванню він є міждержавним зобов'язанням (справа «ЛеГрандів» Міжнародного Суду ООН);

- норми багатьох конвенцій, статутів та міжнародних договорів, де чітко закріплено окремі аспекти на підтримку визнання за індивідами міжнародної правосуб'єктності;

- специфіка галузі міжнародного гуманітарного права, в якій правосуб'єктність індивідів, цивільного населення, військовополонених захищена не тільки договірними зобов'язаннями держав, але й багатьма іншими критеріями («застереження Мартенса»), що стають юридично обов'язковими для держав.

На противагу всім вищевказаним судженням виступає доволі переважаюча більшість положень джерел міжнародного права та наукових концепцій, які ставлять під сумнів можливість віднесення індивідів до суб'єктів міжнародного права. Хотілося б зазначити основні з них:

- відсутність в них основних ознак міжнародної правосуб'єктності: суверенітету, здатності укладати міжнародні договори, нести відповідальність (міжнародно-правову) тощо;

- індивіди знаходяться під винятковою юрисдикцією держав, внутрішнім законодавством яких визначається їхній правовий статус (норми міжнародного права відіграють при цьому компенсаційну, допоміжну роль);

- активна роль держави, що пов'язана з так званою теорією «визнання»: без визнання державою своїх зобов'язань щодо забезпечення прав людини ці права, як і сам статус особистості, будуть нічим іншим як ліберальною фікцією;

- індивіди забезпечуються тим чи іншим об'ємом правосуб'єктності в міжнародному праві, що є предметом компетенції саме міждержавного (внутрішньодержавного) регулювання, тобто сукупність їхніх прав та обов'язків має похідну, вторинну за своїм походженням природу.

У ході дискусії про місце індивіда серед суб'єктів міжнародного права досить актуальними є загальнотеоретичні дослідження про співвідношення суб'єкта міжнародного права і суб'єкта міжнародно-правових відносин (деякі вчені наполягають що останнє поняття, є більш вужчим). Новелою міжнародного права, покликаною внести методологічну єдність та певний комплексний підхід в розуміння всіх інших носіїв міжнародних прав та обов'язків, є введення в науковий обіг поняття «актори міжнародного права» (до яких наряду з суб'єктами міжнародного права відносяться, різні об'єднання держав, а також міжнародні органи, що не є міжнародними організаціями). Можливо припустити, що місце індивіда в міжнародному праві варто обґрунтовувати саме як одного із акторів, що не може бути віднесений до основних суб'єктів.

Слушною видається думка І.І. Лукашука, який пропонує визначати статус індивіда в міжнародному праві як бенефіціарій міжнародного права, ще раз наголошуючи на тому, що визнання індивіда суб'єктом, носило б формальний характер, і не сприяло підвищенню рівня захисту прав людини.

Варіативність думок науковців в даній сфері доповнюється й іншими пропозиціями, серед яких на увагу заслуговують наступні:

- визнання особливого характеру міжнародної правосуб'єктності індивіда – *sui generis* (унікальність правової конструкції);

- заперечення правосуб'єктності індивіда в міжнародному праві, але визнання, при цьому, витікаючих з міжнародного права його прав та обов'язків.

Визнання індивіда суб'єктом міжнародного права вимагало б зміни самої природи цього права. Індивід навряд чи зміг би користуватися своїми правами поряд з державами. Необхідно враховувати специфіку правового статусу індивіда, що знаходиться в сфері дії суверенної влади держави, а також його реальні можливості захищати свої права на міжнародному рівні.

Жваві обговорення питань суб'єктного складу міжнародного права, призвели до розроблення в межах науки міжнародного

права спеціальних дисциплін, мова йде міжнародно-правову персонологію. Вчений, представник харківської школи права О. В. Тарасов, розрізняє в межах останньої правову корпоратологію, правову кратологію та правову антропологію. Остання, в свою чергу, в об'єкт наукового дослідження включає людину, індивіда, у всіх їх аспектах і проявах. Таким чином, бурхливий розвиток суміжних галузей в міжнародному праві, призведе до накопичення масштабного масиву корисної інформації, що дасть змогу більш конкретно та більш обґрунтованіше визначити правовий статус індивіда в міжнародному праві, усунувши цим самим різноманітні прогалини та колізії.

Вітер А. В.

студент, Національний університет «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЧЕРВОГО ХРЕСТА

Міжнародний Комітет Червоного Хреста є особливим суб'єктом міжнародного права, який поєднує в собі елементи, характерні для юридичної природи як міжнародних неурядових, так і міжнародних міжурядових організацій. МКЧХ було створено відповідно до норм національного права, його Статут є цивільно-правовою угодою, членами цієї організації є виключно фізичні особи, йому було надано консультативний статус при ЕКОСОП, що є характерним виключно для неурядових організацій. В той же час, МКЧХ має більшість ознак правосуб'єктності, притаманних міжнародним міжурядовим організаціям.

Юридичними підставами діяльності МКЧХ є акти як національного, так і міжнародного права. До перших слід віднести національне законодавство Швейцарії, відповідно до якого його було створено, а також Статут МКЧХ як цивільно-правову угоду, укладену відповідно до національного законодавства, до других – міжнародні договори та звичаї. Джерела, що складають юридичні підстави діяльності МКЧХ, характеризується такими специфічними рисами: по-перше, одним із найважливіших джерел, які складають підстави його діяльності, є Статут та резолюції Руху, правова природа яких є досить спірною; по-друге, МКЧХ не є учасником універсальних міжнародних договорів, на підставі яких він діє, хоча